

XORIIY TO'G'RIDAN TO'G'RI INVESTITSIYALAR BILAN BOG'LIQ MUAMMOLAR TAHLILI

Solixo'jayev Saidxo'ja Akmalxo'ja o'g'li
Qo'qon universiteti magistranti

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil Jurnal soni: 13 Maqola raqami: 12 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1022</p>	<p>Mamlakatimiz 2019-yildagi pandemiyada investitsiya salohiyati sezilarli darajada tushib ketdi. Shunga qaramay prezidentimizning xususiylashtirishdagi qonunlariga ko'ra ko'plab investitsiyaviy loyihalar amalga oshirildi. Shu jumladan energetika, neft va gaz ishlab chiqarish, telekommunikatsiya, transport va qishloq xo'jaligi va boshqa sohalarga ko'plab to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar amalga oshirildi.</p>
<p>KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS</p>	<p>Biz ushbu tadqiqotimizda mamlakatimizga kiritilayotgan xorijiy investitsiyalar bilan bog'liq muammolar tahlilini ko'rib chiqamiz. Va to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qiluvchi omillar haqida ham muhokamalarni amalga oshiramiz. Yurtimizda chet-el investorlariga yaratilayotgan soliq imtiyozlari va ularga beriladigan boshqa imtiyozlar ularni jalb qilishda qay darajada o'z ta'sirini o'tkazayotganini ko'rib chiqamiz.</p>
<p>Investitsiya, To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiya (FDI), investor, Kapital, tashqi savdo, YalM, ekonometrika, siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar, soliq yuki, imtiyozlar, asosiy kapital.</p>	<p>Aholi daromadlari, YalMning o'sishi, ishsizlik darajasiga qay darajada o'z ta'sirini o'ztkazmoqda shu bo'yicha tadqiqotimizni amalga oshirdik. Asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlardan biri YalMning o'sish sur'atiga qanchalar ta'sir ko'rsatkani biz yana ham chuqurroq o'rganib chiqamiz. Biz yana Yaponiya tajribasiga asosan Yaponiya davlatida investitsiyalar (FDI) bilan bog'liq muammolarni hal qilishda qanday usul va metodlardan foydalanganini tahlilini ko'rib chiqamiz va bu o'rganishlar davomida olingan tajribalarimizni mamlakatimizda qo'llasak investitsiya (FDI) bilan bog'liq muammolarni hal qilishda qanchalik samara berishini ko'rib chiqamiz.</p>

Kirish. Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar mamlakat iqtisodiyoti o'shishi uchun juda muhim ahamiyat kasb etuvchi omillardan hisoblanadi.

Iqtisod fanlari doktori N.G'oziyeva xorijiy investitsiyalarga shunday ta'rif bergan; "kelgusi davrda foyda olish maqsadida kapitalni eksport qiluvchi xorijiy davlatlar, yuridik va jismoniy shaxslarning kapitalini qabul qiluvchi mamlakatlarga turli ko'rinishdagi boyliklar va ulardan olingan daromadlarni qo'yilishiga xorijiy investitsiyalar deyiladi"¹.

Jahon tajribasidan shuni ko'rishimiz mumkinki, ochiq investitsiyalar siyosati yurituvchi davlatlar o'zlarining iqtisodiy muammolarining bir qismini xorijiy investitsiyalar orqali hal qilishadi va xorijiy investitsiyalar tufayli iqtisodiy muvaffaqiyatlarga erishiladi, bu esa o'z o'rnida jahon kapital bozorida mamlakatlar o'rtasida xorijiy investitsiyalarni o'z hududiga jalb qilish bo'yicha raqobatni oshiradi. Mamlakatlar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali YalM va eksport hajmini oshirish, jahon bozoriga chiqish sanoatni qayta jihatlash, aholining bandlik darajasini kamaytirish va shunga o'xshash boshqa muammolarni hal qilishmoqda.

Mamlakatimizda xalqaro mehnat taqsimoti imkoniyatlari va raqobatdan oqilona foydalanish, globallashtirish jarayonlariga muvofiq moslashish maqsadida ochiq iqtisodiyot shakllantirishga qaratilgan siyosat amalga oshirilmoqda. Bunda jahonning turli mamlakatlari bilan teng huquqlilik, o'zaro manfaatdorlik va ko'p qirrali munosabatlarni yo'lga qo'yish alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, iqtisodiy sohada hamkorlik aloqalarini yaxshilash eng ustuvor yo'nalishlardan hisoblanib, u xorijiy investitsiyalarni jalb etish asosida milliy iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan qayta qurollantirish, yangi boshqaruv usullarini joriy etish kabi keng ko'lamdagi muammolarni hal etishga katta ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga Respublikamiz Prezidenti tashabbusi bilan ishlab chiqilgan "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da investitsiyalardan samarali foydalanish hamda eksport hajmlarini oshirish bo'yicha, "pastdan-yuqoriga" tamoyili asosida, yangi tizimini yo'lga qo'yish, 2026-yilgacha xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish strategiyasini amalga oshirish"²

"Respublika iqtisodiyotiga to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari

to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.04.2019-yildagi PQ-4300 qarori tasdiqlangan. Qonunda asosiy maqsadlar qilib: Respublika iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish, xorijiy investorlarni mamlakatimiz imkoniyatlari va salohiyati to'g'risida xabardor qilish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va o'zlashtirish sohasida davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy ijro hokimiyati organlari faoliyatini muvofiqlashtirishni yaxshilash³.

Xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni qabul qilish orqali mamlakat zamonaviy texnologiya, kapital kirishi, ishsizlikni kamaytirish va boshqa muammolarga yechimlar bo'ladi. O'zbekiston Respublikasiga 2022-yilda jami xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar miqdori 2.53 mlrd dollarni tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.12.2021-yildagi PQ-72-son qarorida 2022-2026-yilga mo'ljallangan investitsiya loyihalarini boshqarishda quyidagi maqsadlar belgilab olindi:

Kelgusi besh yilda 70mlrd dollar miqdorida investitsiya loyihalarini amalga oshirish:

hududlarni kompleks rivojlantirish hamda investitsiyaviy faollikni yanada rivojlantirish:

tashqi savdo, investitsiyalar, mahalliy sanoatni rivojlantirish va texnik jihatdan tartibga solish kabi yo'nalishlar maqsad qilib olindi⁴.

Ushbu tadqiqotimiz davomida biz mamlakatimizning 2021-2023-yildagi investitsiyaviy holatini o'rganib chiqamiz. Xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar iqtisodiyotimiz ko'rsatkichlari uchun katta ta'sir qiladi. TTXI jalb qilishda mamlakatimizda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarning tahlilini o'rganib chiqamiz.

Adabiyotlar tahlili. Adabiyotlar tahlilida mavzu bo'yicha nazariy, amaliy hamda empirik adabiyotlarni tahlil qilish asosida mahalliy va xorijiy olimu-tadqiqotchilarning ishlari, fikrlari va xulosalarini ko'rib chiqildi.

Dalia Marin va Monika Shnitserlarning to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar mamlakatlar bo'ylab sof kapital oqimini o'z ichiga olishi haqidagi tadqiqot ishlariga ko'ra shunday xulosaga kelishgan. Boshqaruvni rag'batlantirish muammolari asosida transmilliy firmalarni moliyalashtirish tuzilmasini o'rganish uchun shartnoma nazariy modelini ishlab chiqishgan. Ular aniqlashi bo'yicha, agar investor

¹ N.R. G'oziyeva Xorijiy investitsiyalar ishtirokdagi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishning moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish yo'llari. Iqt. Fan doktori ilmiy Daraja olish uchun yozgan diss. Avtoreferati – T. BMA, 2008. – B. 11

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmoni. Lex.uz

³ Lex.uz PQ-4300

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 30.12.2021 PQ-72-son qarori lex.uz

investitsiya daromadini olish va menejermi kuch sarflash uchun rag'batlantirish haqida tashvishlansa, investitsiyalar mahalliy darajada moliyalashtiriladi. Mahalliy moliyalashtirish boshqaruvi rag'batlantirish katta muammolarga duch keladigan investitsiya loyihalari uchun tanlovdir.⁵

Prakash Loungani va Assaf Razinning "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar rivojlanayotgan mamlakatlar uchun qanchalik foydali?" deb nomlangan tadqiqotida shunday fikrlarni aytib o'tishgan, o'rganilgan deyarli barcha dalillar shuni ko'rsatmoqdaki to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar rivojlanayotgan mamlakatlarga foydali ta'sir ko'rsatadi. Ammo o'rganish davomida ba'zi ma'lumotlar potensial xavflar borligini ham ko'rsatadi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun siyosat bo'yicha tavsiyalar mahalliy va xorijiy kapitalning barcha turlari uchun investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan bo'lishi kerak.⁶

Metodologiya. Biz metodologiya qismini shakllantirish maqsadida turli ma'lumotlarni o'rganib chiqdik va ko'plab internet ma'lumotlar bazalariga murojat qildik xususan Jahon bankining 2011-2022-yildagi ma'lumotlari ("WORLD OF BANK"), Respublikamizdagi ma'lumotlar bazalaridan stat.uz, invest.gov.uz va mamlakatimizning tashqi ishlar vazirligining internet sayti va yana boshqa turli internet saytlar va turli adabiyotlardan foydalandik. Mamlakatimizdagi ushbu saytlardan foydalanishda biz 2011-2022 yilda ma'lumotlarning tahlilini o'tkazdik.

Tadqiqot o'tkazish mobaynida biz turli usul va metodlarga murojat qildik bulardan statistik, nazariy, solishtirma, statistika va ekonometrik usullar hisoblanadi.

Tadqiqotimizda statistik usuldan foydalanishda biz mamlakatimizning 2010-2022-yillardagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) oqimini tahlilini ko'rib chiqamiz. Tadqiqotda ushbu statistik usuldan foydalanishda biz chet el davlatlaridan, Osiyo mintaqasida joylashgan **Yaponiyaning** xorijiy investitsiyalar bilan bog'liq olib borgan islohotlarini ham ko'rib chiqamiz. Ushbu biz tanlab olgan davlatning investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha bajargan ishlari va yana to'g'ridan-to'g'ri investitsiya kiritishdagi muammolarning tahlili ham ko'rib o'rganib chiqdik.

Tadqiqotimizda yana biz foydalangan usullardan biri ekonometrik tahlil hisoblanadi. Unda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga ta'sir e'tuvchi omil sifatida, X aholining umumiy daromadlari va X2 sifatida eksport miqdori tanlab olindi.

Ekonometrik tahlil o'tkazishdagi bir nechta usullardan foydalanamiz. To'plangan statistik ma'lumotlar asosida biz o'zgaruvchilar o'rtasidagi o'zaro bog'lanish bor yoki yo'qligini korrelatsiya usuli orqali ko'rib chiqamiz;

$$r_{x/y} = \frac{\bar{x} \cdot \bar{y} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y}$$

Ushbu formulada r korrelatsiya koeffitsienti $-1 \leq r \leq 1$ oralig'ida qiymatlarni qabul qiladi va o'zgaruvchilar o'rtasida bog'lanish borligini anglatadi. Agar qiymat $-1 \leq r \leq 0$ oralig'ida bo'lsa, teskari bog'lanish mavjud bo'ladi. Ushbu formulada σ_x va σ_y mosh wravishda X va Y o'zgaruvchilarning o'rtacha kvadratik chetlanishi.

Ko'plikdagi korrelatsiya formulasi;

$$R_{y/x_j} = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

Modelimizning sifatini baholash maqsadida determinatsiya (R^2) koeffitsiyentidan foydalanamiz va ushbu formulalar orqali ifodalaymiz:

$$R^2 = 1 - \frac{\varepsilon(y - \hat{y})^2}{\varepsilon(y - \bar{y})^2}$$

Tadqiqot natijalari. 2021-yil to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar oqimining hajmi 1.58 trillion dollardan iborat bo'ldi. Bu 2020-yildagi natijadan 64% o'sdi degani.

O'zbekistonda so'ngi uch yilda valyuta bozorini leberallashtirish va investor uchun soliq imtiyozlarini mavjud 7ta iqtisodiy zona tashkil kabi islohotlar mamlakatimizni xalqaro kapital bozori uchun jozibador qildi. UNCTADning 2022-yilgi jahon investitsiya hisobotiga ko'ra, Covid-19 pandemiyasi keltirib chiqarga niqtisodiy inqirozga qaramay FDI oqimi 2020-yilda 1.72 milliard dollardan 2021-yilda 2.04 milliard dollarga o'sdi. 2021-yilda FDIning umumiy zaxirasi 11.27 milliard dollarni tashkil qildi. Mamlakatimizdagi bazi bir mummolarga qaramay, chegaramiz

yopilishi, pandemiyadan keyin milliy va qo'shni davlatlar tomonidan ko'rilgan hceklovchi choralar iqtisodiyotga ikki barobar ta'sir qildi va bu natijada investitsiya loyihalari kechiktirildi. Shunga qaramay 2020-yilda qqabul qilingan erkin iqtisodiy zona(EIZ) to'g'risidagi qonun energetika sohasida va telekomunikatsiyada yangi investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun kotta imkon berdi.

2020-yil may oyida 30ta mamlakatlardan konsorsiumlar va 70ta kompaniyadan yashil energiya loyihalari bo'yicha takliflar kiritilgani haqida e'lon qilgan. Va yana bular bilan birgalikda Volsvagen(Germaniya) Jlzax Erkin Iqtisodiy Zonada investitsiya loyihasi ishga tushirildi. Yirik kompaniyalardan yana biri Saudiya Arabistonining ACWA power kompaniyasi 2020-yilda mamlakatimizga 2.5 milliard dollar investitsiya kiritdi.

2021-yil fevral oyida Rossiyaning MegaFon telekom kompaniyasi O'zbekistonning eng kotta mobil aloqa kompaniyasi ya'ni Ucell bilan qo'shma korxonada tashkil etish va mamlakat telekommunikatsiya bozoriga kirish uchun 100 million dollar investitsiya kiritishini haqida ma'lumot bergan. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning aosiysi Rossiya, Janubiy Koreya, Xitoy va Germaniyadan keladi, ammo Kanada yaqinda moliyaviy ishtirokini oshirdi. Investitsiyalar energetika sektoriga va so'nggi yillarda muqobil-qayta tiklanadigan energiyaga qaratilgan⁷.

Mamlakatimiz jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishi mamalakatimiz to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilishini kuchaytiradi.

Birlashgan millatlarlar tashkilotining savdo va taraqqiyot konferensiyasi tomonidan e'lon qilingan 2001-yilgi jahon investitsiya kitobiga ko'ra, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar soni ko'proq mamlakatga yetib brogan. Yiligi o'rtacha 1 milliard dollardan ko'proq mablag' qabul qiladigan mamlakatlar soni 1980-yilning o'rtasida 17ta, 1990-yilning oxirida esa bu ko'rsatkich 51taga yetdi⁸.

Mamlakatimiz resrlarga bor, strategik jihatdan Markaziy Osiyoning markazida joylashgan. O'zbekistonda YaIM aholi jon boshiga 25151,9⁹(2022-yil) so'mni tashkil qilgan. Mamlakatimizda mehnatga layoqatli aholi soni bo'yicha birinchi o'rinda, bu 19mlnga yaqin aholini tashkil qiladi, bu ko'rsatkich Markaziy Osiyadagi mehnatga layoqatli aholi sonidan ko'pdir.

2019-yilning boshi holatiga ko'ra mamlakatimizning yetarli oltin-valyuta zaxirasi 28mlrd dollar, davlat qarzi esa 17,3 mlrd dollar hisoblanadi¹⁰. O'zbekiston 2019-yilda ishbarimonlik muhitini yaxshilash bo'yicha eng yuqori natijalarga erishgan dunyodagi yetakchi 20 davlatlar qatoriga kiradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "Respublika iqtisodiyotiga xorijiy to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish mexanizmini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'risida"gi Prezident Qarori-4300-son qaroriga muvofiq xorijiy investitsiyalarga davlat ulushlari taklif etilmoqda.

Mamlakatimiz rahbarining qarori bilan 86ta davlatdan vizasiz kirish imkoni mavjud. o'zbekiston MHD davlatlari orasida sayyohlar uchun eng ochiq davlatga hisoblanmoqda. 2017-yilda bu ko'rsatkich atigi 7ta ni tashkil etgan, 2020-yilda bu ko'rsatkich 86taga yetdi. Milliy pul birligining erkin konvertatsiyasining joriy etilishi, savdo to'siqlari va bojxona to'lovlarining kamaytirilishi Tovar ayirboshlash hajmini 2018-yilning 9oyiga nisbatan yaxshi ko'rsatkichda, ya'ni 37%ga oshirish imkonini berdi, eksport hajmi 45,5%ga, import esa 31.5%ga o'sdi.

Xalqaro kapitalni jalb qilishning yaxshi tomonlaridan biri bu bizda foydali qazilmalarining katta zahiralari va 2000dan ortiq konlar mavjudligi. Har yili oltin qazib olish 90 tonnani tashkil qiladi. O'zbekiston MDH erkin zonasiga qo'shildi. Bu umumiy holatda 275ta davlatga chiqish imkoni mavjud degani. So'ngi ikki yil davomida soliq tizimida ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Yagona soliq to'lovi, QQS, mol-mulk solig'li, ijtimoiy to'lov stavkalarini pasaytirildi. Soliqlar va majburiy to'lovlarning bazi turlari olib tashlandi. Yana shuni takidlash kerakki QQS 20%dan 15%ga kamaytirildi. Ohirgi 3 yilda mamlakatimiz investitsiya muhitini tubdan yaxshilash va ishbarimonlik muhitini soddalashtirish bo'yicha ko'rilgan choralar xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar sonini sezilarli darajada oshirdi, 2018-yilda 7155tadan 2022-yilda - 15 153 taga yetdi. Mamlakatimiz 2018-yildagi to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarning statistik ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda tog'kon sanoati va ishlab chiqarish sanoati eng jozibador hisoblandi. 2018-yilda Rossiya va xitoy asosiy dominant xorijiy sarmoyador davlatlar hisoblangan¹¹.

⁵ <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2010.09.010> dalia marin va monika shnitzer

⁶ <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/06/loungani.htm> 2001 yil ivun, 38-jild, 2-son

⁷ <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/uzbekistan/investment>

⁸ Unctad.org

⁹ Stat.uz

¹⁰ Invest.gov.uz

¹¹ Stat.uz

O'zbekiston Respublikaasi investitsiya kiritish sharti bilan tashqi investorlarga propiska berishni joriy qilmoqda.

Ko'chmas mulk sotib olgan investorlar:

- Toshkent viloyati va Toshkent shahri – eng past darajada 400 000 AQSh dollari;
- amarqand, Buxoro, Namangan, Andijon, Farg'ona va Xorazm viloyatlari uchun ham – kamida 200 000 AQSh dollari;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi va Respublikamizning boshqa viloyatlari;

100 000 dollardan kam bo'lmagan.

Boshqa turdagi investitsiyalar bo'yicha kiritilgan investitsiya miqdori eng kamida 400.000 dollarni tashkil qilishi kerak bo'ladi¹².

Xorijiy kapitalni faollik bilan jalb etish uchun hozirda soliq va bojxona imtiyozlari, 21ta erkin iqtisodiy zona, biznes-ombudsman instituti joriy etilgan.

"Ohangarancement" bu Rossiyada qurilish materillari ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi xaqlarosanoat holding.

"Case New Holland (CNH) (AQSh)" Case New Holland (CNH) qishloq xo'jaligi va qurilish uskunalari yetkazib beruvchi global yetakchi kompaniya hisoblanadi.

"Uz-Kor Gas Chemical» MCHJ (Janubiy Koreya)" O'zbekiston

Respublikasi va Koreya Respublikasi o'rtasidagi ikki tomonlama hamkorlik doirasida "O'zbekneftgaz" Milliy holding kompaniyasi va Koreya kompaniyalari konsorsiumi paritet asosda "O'z-" mas'uliyati cheklangan jamiyati shaklidagi qo'shma korxonadan tashkil etildi.

Yaponiyaga xorijiy ishchi kuchi va zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish, bandlikni va innovatsiyalarni yaratish uchun Yaponiyada glaballashuvga yordam beradigan muhit ishlab chiqildi. 2013-yilda hukumat "Yaponiyani jonlantirish siyosati"da 2020-yilda TTXI zaxiralarini ikki baravarga oshirishni (35 trillion iyenga) maqsad qilib qo'ygani edi. Va natijada 2020-yil dekabr oyining oxirida TTXI zahiralari 39.7trillion iyenga yetdi.

Yaponiyaga TTXIni yanada yaxshiroq rag'batlantirish maqsadida TTXIni qo'llab quvvatlash maqsadida kengash tomonidan qabul qilingan

"Yaponiyada to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish strategiyasini" yaratdi(2021-yil).

Yaponiyaning diplomatik vakolatxonalarini Yaponiya tashqi savdo tashkilotining xorijdagi vakolatxonasi bilan hamkorlikda Yaponiyadagi to'g'ridan-to'g'ri investitsiya zaxiralarini ikki baravarga oshirish uchun quyidagi choralarni ko'rmoqda. MOFA xorijdagi 126 diplomatik vakolatxonada "Yaponiyaga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar bo'yicha aloqa nuqtalari"ni tashkil etdi.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar bilan bog'liq ma'lumotlarni jamlash.

Yaponiyada investitsiya muhitini yaxshilashga hissa qo'shadigan ma'lumotlarni jamlash.

Yaponiyaning chet ellik biznes hamjamiyatlari orasida sarmoyaviy joy sifatidagi jozibadorligini oshirish.

Yaponiyaga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha tadbirlarni tashkil etish va hamkorlik qilish¹³.

JETRO Yaponiya va boshqa mamlakatlarda o'rtasida o'zaro savdo va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi hukumat tashkilotidir. Faoliyatining bir qismi sifatida u chet ellik investorlarga Yaponiyada biznesni olib borishning barcha jabhalari bo'yicha ma'lumotlarga ega, ekspert maslahatlarini beradi va mamlakat bo'ylab yirik biznes sohaslarida bepul vaqtinchalik ofis uchun maydonlar ajratib bera oladi.

JETRO chet-ellik kompaniyalarni qo'llab-quvvatlaydi. Yaponiyaga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar uchun zarur bo'lgan ma'muriy qonun-qoidalar bo'yicha maslahatlar berish; zarur bo'lganda nazorat qiluvchi organlarning mansabdor shaxslari bilan uchrashuvlar tashkil etish; Yaponiya hukumatiga tartibga solishni isloh qilish bo'yicha so'rovlarni yuborish¹⁴;

"Yaponiyaga xorijiy biznesni jalb qilish bo'yicha beshta tashabbusi" (Yaponiyada TTXI larni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kengash tomonidan 2015-yil 17-martda qabul qilingan) bosh vazir tashabbusi bilan "Investitsiyalar bo'yicha maslahatchilarni tayinlash tizimi" Yaponiyaga muhim sarmoya kiritgan kompaniyalarga maslahatchi hisoblanadi, bu kompaniyalar Yaponiya hukumati bilan tez va osongina maslahatlashishlari mumkin bo'lgan sharoitni yaratish uchun tizimdir.

1-jadval¹⁵

Yaponiyaga 2013-2022-yillarda kiritilgan TTXI miqdori

Yillar	Investitsiya oqimi mlrd\$	YalMning % nisbatida
2022	47.52	1.12%
2021	34.67	0.69%
2020	62.58	1.24%
2019	39.96	0.78%
2018	25.29	0.5%
2017	18.8	0.38%
2016	40.95	0.82%
2015	5.25	0.12%
2014	19.75	0.4%
2013	10.65	0.2%

Ushbu keltirilgan jadval Yaponiyaga 2013-2022-yillardagi xorijiy investitsiyalarning miqdori ko'rishimiz mumkin. Jadvalda ko'rishimiz mumkin ushbu yillar davomida eng ko'p xorijiy investitsiya miqdori 2020-yil (62.58mlrd\$) jalb qilingan. Ushbu ko'rsatkich Covid-19 oandemiya davridan keying holatga nisbatan ancha yaxshi hisoblanadi.

Ya'na ushbu yatiyada eng kam miqdorda 2015-yil (5.25mlrd\$) jalb qilingan.

Ya'na ushbu jadvalda YalM mahsulotga nisbati ham %da keltirib o'tilgan.

¹² Stat.uz

¹³ <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/japan/invest/index.html>

¹⁴ invest-japan.go.jp

¹⁵ <https://www.macrotrends.net/>

1-rasm. O'zbekistonga kiritilgan FDI miqdori yillar kesimida.

Ushbu keltirilgan jadvalda ko'rishimiz mumkinki 2019-yilga kelib investitsiyalarni mamlakatimizga kirib kelishi juda past ko'rsatkichni ko'rsatmoqda. Shu tufayli prezidentimiz juda ko'plab chora tadbirlar va

qonun qoidalar ishlab chiqishdi. Shu yildan keyin investitsiya miqdorini sezilarli darajada oshganini ko'rishimiz mumkin.

Ekonometrik tahlil. FDlga ta'sir etuvchi omillarning korrelatsiyasi rasmda

```
. sum
```

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
y	12	109703	92941.56	19500	266240
x	12	278088.2	173004.3	85933.5	633567.4
x2	12	1.47e+07	2178708	1.21e+07	1.93e+07
x3	12	17155.81	6834.798	10086.3	30767.8

2-rasm. O'zgaruvchilarning tasviriy statistikas

```
. cor y x x2 x3
(obs=12)
```

	y	x	x2	x3
y	1.0000			
x	0.9763	1.0000		
x2	0.8059	0.7832	1.0000	
x3	0.9730	0.9668	0.8721	1.0000

3-rasm. Korrelatsiya

Ushbu korrelatsiya tahlil natijasi shunni ko'rsatmoqdaki to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga aholining umumiy

daromadlari (0.9763) to'g'ri va kuchli, eksport va import hajmi ham to'g'ri va kuchli bog'lanishga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin.

```
. reg lny ln x ln x2 ln x3
```

Source	SS	df	MS			
Model	9.53981983	3	3.17993994	Number of obs =	12	
Residual	.419932455	8	.052491557	F(3, 8) =	60.58	
Total	9.95975229	11	.905432026	Prob > F =	0.0000	
				R-squared =	0.9578	
				Adj R-squared =	0.9420	
				Root MSE =	.22911	

lny	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
ln x	.0225417	.0377201	0.60	0.567	-.0644411	.1095245
ln x2	-2.447031	.936277	-2.61	0.031	-4.60609	-.2879728
ln x3	3.205379	.3236659	9.90	0.000	2.459005	3.951754
_cons	20.27727	13.29288	1.53	0.166	-10.37616	50.93069

4-rasm. Log-log regressiya tahlil natijalari.

Ushbu keltirilgan 4-rasmda log-log regressiya modeli natijalarida shu aniq bo'ldiki, bu modelning R kvadrat qiymati 0.9578 ga teng bo'ldi, model FDI mamlaktimizning 95.78% qoplay olishini bildiradi. Shuningdek $\ln x_2$ va $\ln x_3$ parametrlarining qiymati ishonchlidir. Chunki, bu parametrlarning **pvalue** qiymati 0.05dan kichkina hisoblanadi va bu parametrlarning ishonchli ekanligini ifodalaydi. Qolgan $\ln x$ parametrlar qiymati **pvalue** qiymatidan katta bo'lganligi tufayli ishonchsizdir. Fisher qiymati 60.58 ga teng bo'lib, bu regressiya modelining ahamiyatli ekanligini ifodalaydi.

u natijalardan kelib chiqib, tadqiqot modelini quyidagicha ifodalaymiz:

$$\ln Y = 20.28 + \ln x_1 * 0.02 - \ln x_2 * 2.44 + \ln x_3 * 3.2$$

Bundan kelib chiqib, agarda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga boshqa omillar ta'sir qilmagan sharoitda ham to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 20.28%ga teng bo'ladi. Agar eksport miqdori 1%ga ohsa TTXning -2.44% kamayishiga olib keladi, importning 1%ga oshishi esa TTXning 3.2% oshishiga olib keladi.

Xulosa va takliflar.

Maqolamizning boshida aytib o'tganimizdek xorijiy investitsiya bilan bog'liq muammolarning tahlillari, ularga yechimlar berish va chora tadbirlar belgilash bo'yicha amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Regressiyon tahlil jarayonida eng yaxshi regressiya modeli Log-log modeli hisoblanadi. Bu Log-log regressiya modelida R kvadrat

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.04.2019-yildagi PQ-4300
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.12.2021-yildagi PQ-72-son
4. L.S.Zoyirov, Sh.Sh.Asamxodjayev va S.B.Yunusovlarning Investitsiya darligi, Toshkent Moliya Instituti 2019-yil
5. N.R. G'oziyeva Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishning moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish yo'llari. Iqt. Fan doktori ilmiy Daraja olish uchun yozgan diss. Avtoreferati – T. BMA, 2008. – B. 11
6. Maykl Frenklen, Katja Funke va Georg Stadtmann 28-jild, 3-son, 2004 yil sentyabr, 281-300-betlar
7. Mohan L. Lakhera "Japanese FDI Flows in Asia" XIX, 210, Palgrave Makmillan London.

qiymati 0,9578 ga teng bo'lib, model mamlakat TTXning 95.78%ni qoplashi mumkin. Shuningdek $\ln x_2$ va $\ln x_3$ parametrlarining qiymati ishonchlidir. Chunki, bu parametrlarning **pvalue** qiymati 0.05dan kichkina hisoblanadi va bu parametrlarning ishonchli ekanligini ifodalaydi. Qolgan $\ln x$ parametrlar qiymati **pvalue** qiymatidan katta bo'lganligi tufayli ishonchsizdir. Fisher qiymati 60.58 ga teng bo'lib, bu regressiya modelining ahamiyatli ekanligini ifodalaydi.

Bundan kelib chiqib, agarda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga boshqa omillar ta'sir qilmagan sharoitda ham to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 20.28%ga teng bo'ladi. Agar eksport miqdori 1%ga ohsa TTXning -2.44% kamayishiga olib keladi, importning 1%ga oshishi esa TTXning 3.2% oshishiga olib keladi.

O'rganilgan ekonometrik tahlildan shuni ko'rishimiz mumkinki import darajasi xorijiy investitsiyaning oqimiga ijobiy ta'sir o'zkazmoqda.

O'rganilgan ma'lumotlarga asosan davlatimizdagi soliq tizimini yanda takomillashtirish va tashqi investorlar uchun soliq yuki kamaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Yaponiyaning investitsiya muhitini o'rganib chiqish davomida biz mamlakatimizga qo'llashimiz mumkin bo'lgan ba'zi holatlar mavjud, yaponiya investitsiyani qo'llab quvvatlash maqsadida ishlab chiqqan JETRO loyihasini mamlakatimizda qo'llashimiz kerak.

8. I.V.Tatarinseva " АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ" Вестник СурГУ 1- jild (19) 2018-yil
9. Sitorabonu Bahodir qizi Rahmonova, "TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISH—IQTISODIY TARAQQIYOT GAROVI", Scientific Journal Impact Factor, 186-192-betlar, 2022-yil.
10. L.S.Zoyirov, SH.SH.Asamxo'jayeva, S.B.Yunusova, Investitsiya darligi, 2019. 93-95 betlar
11. Mofa.go.jp
12. invest-japan.go.jp
13. www.worldofbank.org
14. www.ciecedata.com
15. Lex.uz
16. Stat.uz
17. Invest.gov.uz